ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՐՈՄ ՏԱՐՕՆԱՑԻ

ART
KORE
9999

1288

ԹՈՐՈՍ ՏԱՐՕՆԱՑԻ
ТОРОС ТАРОНАЦИ
TOROS TARONATSI

«Էրեբունի» հրատարակչութիւն
«Նոր Դար» մշակութային կեդրոն
Անիի պահպանութեան և ուսումնասիրման միջազգային գիտական կեդրոն
Издательство «Эребуни»
Культурный центр «Нор Дар»
Международный научный центр по охране и исследованию Ани

Մաշտոցի անուան հին ձեռագրերի ինստիտուտ «Մատենադարան»

Институт древних рукописей им. Маштоца „Матенадаран“

Mashtots Institute of Old Manuscripts "Matenadaran"

Մատենաշարի գլխաւոր խմբագիր՝ Բ. ՉՈՒԿԱՍԶԵԱՆ
Կազմող՝ ԷՄՄԱ ԿՈՐԽՄԱԶԵԱՆ
Նկարիչ՝ Վ. ԹԱԴԵՒՈՍԵԱՆ
Լուսանկարիչներ՝ Պ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ եւ Ս. ԱԳՐԱՄԱՆԵԱՆ
Հրատարակչութեան գլխաւոր խմբագիր՝ Վ. ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ

Главный редактор серии Б. ЧУКАСЗЯН
Составитель ЭММА КОРХМАЗЯН
Художник В. ТАДЕВОСЯН
Фото П. ПОГОСЯНА и С. АГРАМАНЯНА
Главный редактор издательства В. КАРАГЁЗЯН

Chief Editor of the "Armenian miniature" series: B. CHOOKASZIAN
Compiler: EMMA KORKHMAZIAN
Designer: V. TADEVOSSIAN
Colour slides by P. POGHOSIAN and S. AGRAMANIAN
Editor-in-Chief: V. KARAGOZIAN

Թորոս Տարօնացին, կամ Մշեցին, ապրել եւ ստեղծագործել է հիմնականում Գլաձորում, 14-րդ դարի առաջին տասնամեակներում, երբ այնտեղ գործում էր հռչակաւոր Գլաձորի բարձր դպրոցը, կամ համալսարանը, ժամանակակիցների կողմից անուանուած «Երկրորդ Աթէնք»: Ուսումնասիրութեան նպատակով Գլաձոր էին գալիս Հայաստանի տարբեր վայրերից, նոյնիսկ հեռաւոր Կիլիկիայից: Այստեղ, նշանաւոր գիտնական եւ Գլաձորի համալսարանի րաբունապետ, Եսայի Նչեցու մօտ էր իր կրթութիւնը ստացել Թորոս Տարօնացին: Ցայտնի մանրանկարիչը եղել է նաեւ բանիմաց գիտնական եւ տաղանդաւոր գրչութեան արուեստով: Թորոս Տարօնացու ժամանակակից Մխիթար Երզնկացին անուանում էր նրան «բարեմիտ եւ քաղցրատեսակ..., լցեալ ամենայն իմաստութեամբ, եւս առաւել՝ գրականութեամբ ու ծաղկողութեամբ...»:

Թորոս Տարօնացու մանրանկարչական արուեստը բնորոշում է երկու հիմնական միտումներով՝ հին տեղական աւանդների պահպանութեամբ եւ կիլիկեան մանրանկարչական դպրոցի նուաճումների ընկալութեամբ: Նրա ձեռքով նկարազարդուած ձեռագրերը առանձնանում են զարդաձեւերի բազմազանութեամբ ու առատութեամբ: Բուսական եւ երկրաչափական զարդերին զուգրնթաց տեսնում ենք կենդանական աշխարհի իրական եւ հրաշապատում էակների իւրատիպ պատկերներ, կապուած վաղեմի, թերեւս հեթանոսական պատկերացումների հետ, որոնց միջնադարում տրւում էր սակայն նոր մեկնաբանութիւն, կապուած քրիստոնէական գաղափարախօսութեան հետ: Ինչ վերաբերում է սիւժետային տեսարաններին, ապա նրանք, ենթարկուելով ժամանակի արուեստի կանոններին, պահպանում են ոճական իւրատիպ յատկանիշներ, կապուած տեղական արուեստի աւանդոյթների եւ ժողովրդական ստեղծագործութիւնների հետ:

Թորոս Տարօնացու մանրանկարներում առանձնապէս յատկանշական են պերսոնաժների կերպարները՝ տպաւորիչ եւ գեղեցիկ, իւրատիպ նշաձեւ աչքերով, շեշտուած աղեղնաձեւ յօնքերով: Վառ եւ հագեցած գունաշարը Թորոս Տարօնացու մանրանկարներին հաղորդում է արտակարգ ճոխութիւն:

Գարեգին Յովսէփեանը բնութագրում է Թորոս Տարօնացուն որպէս «կարող եւ բազմաբովանդակ արուեստագէտի»: Բեղմնաւոր վարպետը ընդօրինակել եւ նկարազարդել է բազում ձեռագրեր, որոնց զգալի մասը հասել է մեզ: Նրանք այժմ սփռուած են հայկական ձեռագրերի տարբեր հաւաքածուներում: Մաշտոցի անուան Մատենադարանում պահւում են այժմ Թորոս Տարօնացու 7 ձեռագրեր, որոնց թւում «Գլաձորի դպրոցի գրչութեան գլուխ գործոցը», Եսայի Նչեցու Աստուածաշունչը, ստեղծուած 1318 թ. /Մատենադարան, ձեռ. թիւ՝ 206/ եւ 1323 թ. ճոխ զարդարուած Աւետարանը /Մատենադարան, ձեռ. թիւ՝ 6289/:

Թորոս Տարօնացու նկարչական աւանդը պատշաճ տեղ է գրաւում հայկական միջնադարեան մանրանկարչութեան պատմութեան մէջ:

ԷՄՄԱ ԿՈՐԽՄԱԶԵԱՆ

Торос Таронаци, или Мшеци, жи творил, в основном, в Гладзоре в первых десятилетиях XIV в., в там процветала деятельность прославленной высшей школы — дзорского университета, именовавшегося современниками ,,Вторыми Афинами". С целью совершенствоваться в своих знаниях в Гладзор съезжались из различных областей Армении, даже из далекой Киликии. Здесь под руководством известного ученого и наставника, ректора Гладзорского университета, Есаи Нчеци, и получил свое образование Торос Таронаци. Талантливый художник, он был также ученым, обладавшим глубокими знаниями, признанным поэтом, умелым каллиграфом-переписчиком. Современник Тороса Таронаци, Мхитар Ерзынкаци, называл его ,,добромыслящим и благообразным..., исполненным всякой премудрости и особенно сведущим в литературе и живописи..."

В художественном творчестве Тороса Таронаци заметны две основные тенденции: приверженность к старым местным традициям и усвоение достижений киликийской школы миниатюры. Иллюстрированные им рукописи отличаются многообразием орнаментальных украшений, их исключительным богатством. Наряду с различными растительными и геометрическими мотивами, здесь видим и многочисленных представителей животного мира, как реальных, так и фантастических, связанных нередко своим происхождением с древними, еще языческими представлениями, которые в средневековье получали однако иное осмысление. обусловленное новой христианской идеологией. Что же касается сюжетных изображений, то они, подчиняясь нормам современного мастеру искусства, сохраняют в то же время своеобразие, идущее от местного народного творчества.

В миниатюрах Тороса Таронаци особое впечатление производят образы персонажей, с выразительными, красивыми миндалевидными глазами, оттененными темными дугами бровей. Яркий и насыщенный колорит красок придает миниатюрам Тороса Таронаци особую нарядность.

Гарегин Овсепян характеризует Тороса Таронаци как художника умелого и очень содержательного. Плодотворный мастер переписал и иллюстрировал немало рукописей, значительная часть которых дошла до наших дней. Ныне они разбросаны по различным собраниям армянских рукописей. В Матенадаране им.Маштоца хранятся сейчас 7 рукописей Тороса Таронаци, среди которых имеется такой ,,шедевр Гладзорской школы письменности", как Библия Есаи Нчеци, созданная в 1318 г. (Матенадаран, рук. № 206), а также богато украшенное Евангелие 1323 г. (Матенадаран, рук. № 6289).

Художественное наследие Тороса Таронаци является значительным вкладом в сокровищницу армянского средневекового искусства.

ЭММА КОРХМАЗЯН

Toros Taronatsi or Mshetsi lived and worked mainly in Gladzor, during the first decades of the 14th cent., at a period when the University of Gladzor, that higher type of school, was called the "Second Athens" by contemporaries. People from various parts of Armenia, even from far away Cilicia, came to Gladzor in order to improve their knowledge. Here Toros Taronatsi was educated, having as his teacher the famous scientist and the rector of Gladzor University, Yesayi Nchetzi. A talented artist, Toros Taronatsi was at the same time a scientist possessing profound knowledge, a renowned poet and a skilled scribe. Mekhitar Erzinkatsi, his contemporary, speaks of him as a "kind and fine-looking person..., full of wisdom and well-versed especially in literature and painting...".

Two main tendencies characterize Toros Taronatsi's art: adherence to old traditions and the adoption of the achievements of the Cilician school of miniature painting. The manuscripts illustrated by him are distinguished for their variety of ornamental designs and their exceptional richness. Here, side by side with various floral and geometrical designs, we see numerous kinds of animals, both real and fantastic. Their origin is often connected with old pagan notions which, however, in the Middle Ages, acquire a different sense due to the new Christian ideology. As for subject paintings, though they are up to the standards of art of that time, they retain the originality of style arising from local, popular art creations.

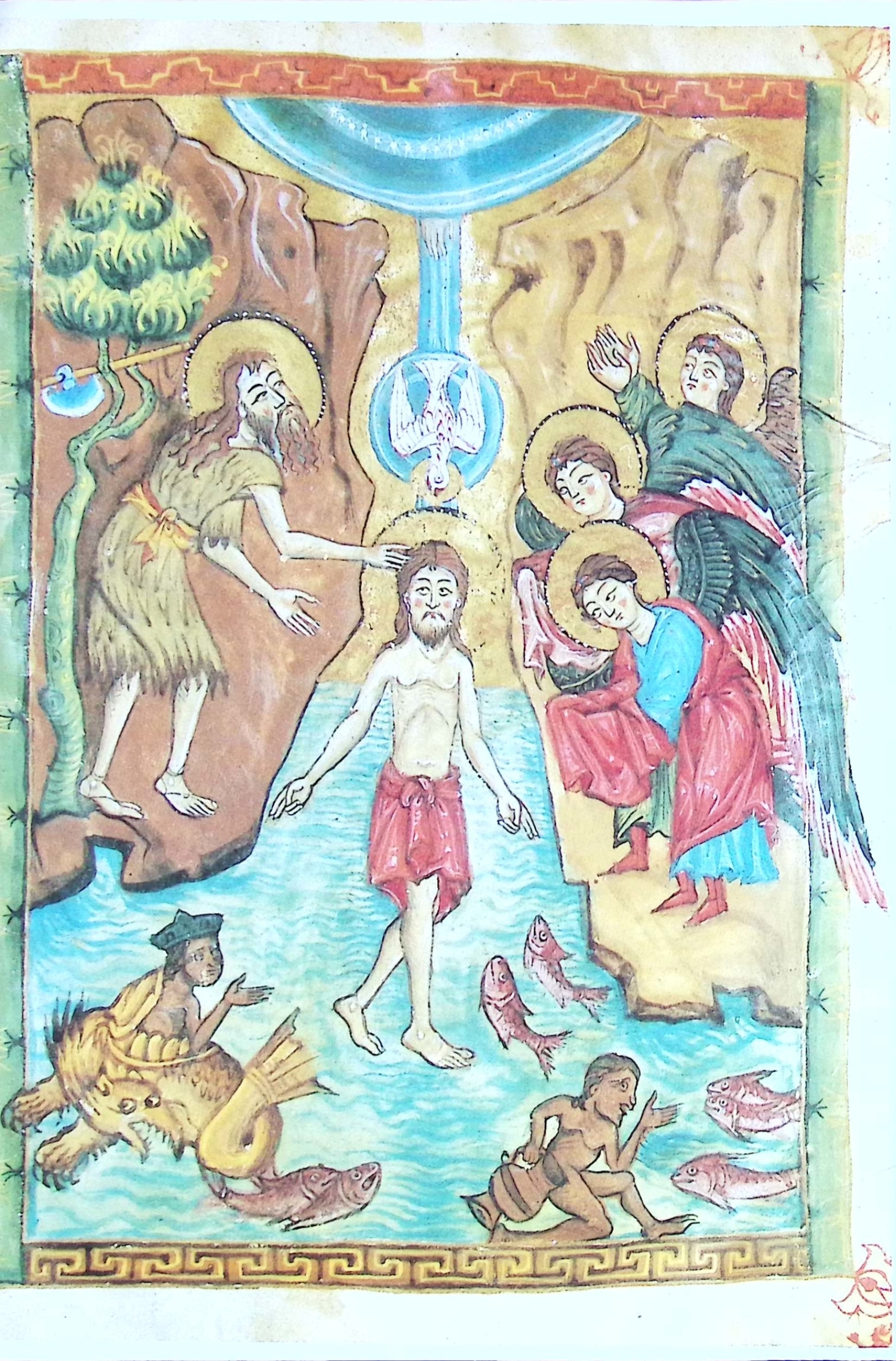
In Toros Taronatsi's miniatures the images of the characters with their expressive, beautiful, almond-shaped eyes and dark-shaded, arched eyebrows produce a particular impression. The bright and saturated colouring convey a special splendour to Toros Taronatsi's miniatures.

Gareguin Hovsepian defines Toros Taronatsi as a skillful and a most versatile artist. This productive master copied and illustrated a lot of manuscripts, most of which have come down to our days. They are now dispersed in the various collections of Armenian manuscripts. The Mashtots Matenadaran has 7 such manuscripts of Toros Taronatsi; the most important among them are Yesayi Nchetsi's Bible, the "Masterpiece of the Gladzor scriptorium" written in 1318 A.D. (Matenadaran, codex 206) and the richly decorated Gospel of 1323 A.D. (Matenadaran, codex 6289).

Toros Taronatsi's paintings are a most valuable contribution to Armenian medieval art heritage.

EMMA KORKHMAZIAN

Աւետարան
Ըստ Մարկոսի

Ա. զաղ ոսկր
Ա. զոսկր ծընաւ.
զմատ ոսկ
Ա. ադոսկ ծընաւ.
զաթ իւն
Ա. քիւն ծընաւ.
զեղև ուս
Ղ. ղհուս ծընաւ.
զեղէ ազ ար
Ղ. ղէազար ծընաւ.
զմատթան
Ս. ատթանծընաւ
զյակով
Յ. յակովբ ծընաւ
զյովհաննէս զայրնմա

Մանրանկարների ցանկ

Список миниатюр

List of Miniatures

Շապիկի առաջին երեսի վրայ՝ Լուսաւորչազարդ, ձեռ. 6289, էջ՝ 99 բ

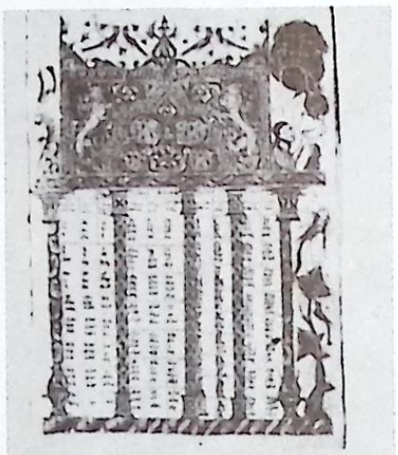
На первой стороне обложки — Рисунок на полях, рук. 6289, л. 99 б

Jacket cover illustration (front) — Marginal ornament. Cod. 6289, fol. 99 v.

Շապիկի երկրորդ երեսի վրայ՝ Լուսաւորչազարդ, ձեռ. 6289, էջ՝ 120 բ

На второй стороне обложки — Рисунок на полях, рук. 6289, л. 120 б

Jacket cover illustration (back) — Marginal ornament. Cod. 6289, fol. 120 v.

Խորան Թորոս Տարօնացու ինքնանկարով, ձեռ. 206, էջ՝ 438 ա

Хоран с автопортретом Тороса Таронаци, рук. 206, л. 438 а

Khoran (Canon-table) with the portrait of Toros Taronatsi. Cod. 206, fol. 438 r.

Մկրտութիւն, ձեռ. 6289, էջ՝ 18 ա

Крещение, рук. 6289, л. 18 а

Baptism. Cod. 6289, fol. 18 r.

Խորան, ձեռ. 206, էջ՝ 436 ա

Хоран, рук. 206, л. 436 а

Khoran (Canon-table). Cod. 206, fol. 436 r.

Խաչելութիւն, ձեռ. 6289, էջ՝ 276 ա

Распятие, рук. 6289, л. 276 а

Crusification. Cod. 6289, fol. 276 r.

Ոտնլուա, ձեռ. 206, էջ՝ 505 ա

Омовение ног, рук. 206, л. 505 а

Footwashing. Cod. 206, fol. 505 r.

Մարկոս Աւետարանիչ, ձեռ. 206, էջ՝ 460 բ

Евангелист Марк, рук. 206, л. 460 б

Portrait of Mark. Cod. 206, fol. 460 v.

Մարկոսի Աւետարանի ագուագաթերրը, ձեռ. 206, էջ՝ 461 ա

Заглавный лист Евангелия от Марка, рук. 206, л. 461 а

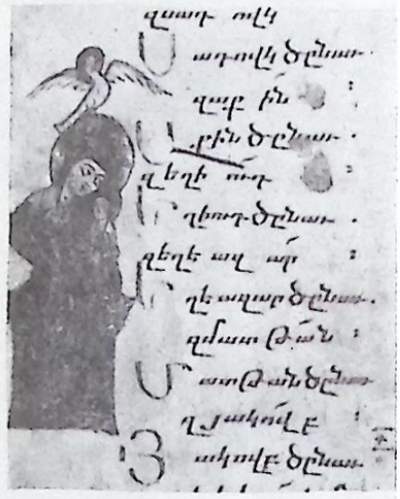
First page of the Gospel of Mark. Cod. 206, fol. 461 r.

Մուտքը Երուսաղէմ, ձեռ. 6289, էջ՝ 121 ա

Вход в Иерусалим, рук. 6289, л. 121 а

Entry into Jerusalem. Cod. 6289, fol. 121 r.

Աստուածամայրը մանկան հետ, ձեռ. 6289, էջ՝ 18 բ

Богоматерь с младенцем, рук. 6289, л. 13 б

The Virgin and the Child. Cod. 6289, fol. 13 v.

Լուսանցազարդ, ձեռ. 6289, էջ՝ 99 ա

Украшение на полях, рук. 6289, л. 99 а

Marginal ornament. Cod. 6289, fol. 99 r.

Աւետում, ձեռ. 6289, էջ՝ 148 ա

Благовещение, рук. 6289, л. 143 а

Annunciation. Cod. 6289, fol. 143 r.

Տեառնընդառաջ, ձեռ. 6289, էջ՝ 148 ա

Сретение, рук. 6289, л. 148 а

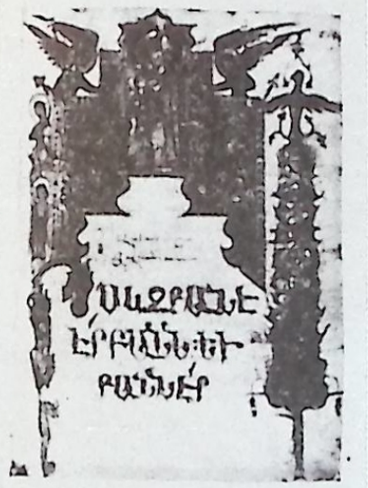
Presentation. Cod. 6289, fol. 148 r.

Յովհաննէս Աւետարանիչը Պրոխորոսի հետ, ձեռ. 206, էջ՝ 495 բ

Евангелист Иоанн с Прохором, рук. 206, л. 495 б

John the Evangelist Dictating to Prochoros. Cod. 206, fol. 495 v.

Յովհաննու Աւետարանի ագուագաթերրը, ձեռ. 6289, էջ՝ 226 ա

Заглавный лист Евангелия от Иоанна, рук. 6289, л. 226 а

First page of the Gospel of John. Cod.6289, fol. 226 r.

Ծնունդ, ձեռ. 206, էջ՝ 448 ա

Рождество, рук. 206, л. 443 а

Nativity. Cod. 206, fol. 443 r.

Պատվեր՝ 1637 Տպ.՝ 20000

Հայաստանի Հանրապետության մամուլի կոմիտեի
Գունավոր տպագրության տպարան
Երևան, 375114, Ծովակալ Իսակովի պող. 48

Archbishop
Vicken Aykazian

ARMENIAN MINIATURE

TOROS TARONATSI

